

основных структурных компонентов партнерства (когнитивный, эмоциональный, поведенческий), а также виды делового партнерства: вынужденное / инициативное; конкурентное / сотрудничество; тактическое / стратегическое. Выделено и проанализировано основные стадии становления партнерства: привязанности, дифференциации и отделения, которым соответствуют различные стадии взаимоотношений.

Ключевые слова: партнерство, партнерские взаимоотношения, стадии партнерства, привязанность, дифференциация, отделение.

Стаття надійшла до редколегії 10.11.2018

УДК 159.922

СЕРГІЙ МЕЛЬНИЧУК

м. Кропивницький

sergiymelnichuk8@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ВПЕВНЕНОСТІ У СОБІ В УМОВАХ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми впевненості в собі у юнацькому віці, висвітлено умови її формування, проаналізовано особливості психологічного супроводу розвитку та корекції впевненості в собі. Однією з актуальних проблем сучасності є питання розвитку впевненості у собі в юнацькому віці, яка відіграє важливу роль у діяльності людини як суб'єкта соціальної взаємодії.

Ключові слова: впевненість у собі, види впевненості в собі, структура впевненості, становлення впевненості, вища школа.

Під впливом національних українських традицій, так і запозиченого «західного» способу в країні формуються нові духовні і культурні цінності, моральні норми та соціальні стандарти. Відповідно до них сьогодні фактор впевненості у собі в юнацькому віці стає провідним у діяльності людини як суб'єкта соціальної взаємодії, тому питання розвитку впевненості у собі набуває все більшого значення.

І. Вайнера, В. Висоцького, Л. Глушко, М. Мішечкіної, В. Ромека визначають ситуативну та особистісну впевненість. Дослідники стверджують, що вони взаємозалежні та є формами суб'єктивної впевненості. На їх думку, при потраплянні в конкретну ситуацію відбувається формування суб'єктивної впевненості, з одного боку, завдяки досвіду, вже наявного у людини, з іншого – завдяки системі стосунків, що склалися у даній ситуації. Цей досвід і стосунки І. Вайнер умовно назвав суб'єктивним фоном. На його думку, можливі поєднання високої особистісної впевненості як з високою, так і з низькою ситуативною

упевненістю, причому для досягнення високої ефективності оптимальним є поєднання високої особистісної та низької ситуативної впевненості [1].

На перший погляд, упевненою в собі може бути лише людина, яка досягла високого рівня особистісного розвитку. Однак складні поєднання розвитку компонентів у її структурі зумовлюють виникнення різноманітних видів упевненості в собі.

Цілісно-функціональний підхід передбачає наявність гармонійних і дисгармонійних змінних у всіх компонентах базових властивостей особистості, в залежності від того, які змінні домінують у більшості компонентів: гармонійні або дисгармонійні [4]. Між крайніми типами будь якої дихотомії розташовуються змішані види.

У руслі психологічного аналізу системно-функціонального підходу типологічних досліджень особистості, поставлено питання про універсальність типів реалізації системно-функціональних особистісних рис. При зіставленні типів, отриманих у дослідженнях

І. Ісаєвої, Н. Каргіної, К. Полянської, І. Пономаєвої, Ю. Стакіної, Н. Фоміної було виявлено певну схожість між ними і виділено чотири типи, аналогічні для усіх досліджуваних рис (включаючи впевненість у собі): інтернально-ергічний, інструментально-смісловий, ергічно-продуктивний; вибірковий, вибірково-смісловий, егоцентрично-стенічний; аергічний, інструментально-агармонійний, аергічно-утруднений; нейтральний і екстернальний.

Психологи виокремлюють ситуативну та особистісну впевненість. Перша проявляється в окремих видах діяльності, друга – є установленою якістю особистості. Ситуативна впевненість є похідною від особистісної і перетворюється на властивість особистості тоді, коли перестає бути тісно пов'язаною з конкретною ситуацією. У залежності від впливу внутрішніх або зовнішніх чинників та особливостей прояву готовності до реалізації впевненості у собі виділяють: невпевнений; інтенсивний, екстенсивний і змішаний тип. У залежності від ступеню та сталості прояву психологами виділяють впевнений, ситуативно впевнений, самовпевнений, парадоксальний види впевненості в собі; а від особливості розвитку її структурних компонентів: інструментально-смісловий, мотивовано-дисгармонійний, вибірковий і слабо-мотивований.

На підставі теоретичного аналізу дослідження ми пропонуємо структуру впевненості в собі, яка містить такі компоненти, кожен із яких характеризується певними критеріями (когнітивний – глибина знань про зміст і прояви впевненості в собі у поєднанні з позитивним сприйняттям себе як особистості; мотиваційно-цільовий – цілеспрямованість, рішучість, ініціативність, домінування мотивації на досягнення успіху, потреба у визнанні, високий рівень домагань; поведінковий – сукупність умінь та навичок, що дозволяють проявляти впевнену поведінку, інтернальний локус контролю, соціальна сміливість, ініціатива в соціальних контактах; емоційно-оцінювальний – стійка позитивна самооцінка, невисокий рівень індивідуальної чутливості до оцінок інших, невисокий рівень тривожності.

У сучасній психологічній науці ведеться дискусія що до визначення структури та видів впевненості в собі та є актуальною потре-

ба у виокремленні видів впевненості в собі в юнацькому віці. На основі отриманих показників констатувального експерименту за критеріями інтенсивності, сталості та повноти з урахуванням гармонійних і дисгармонійних змінних, ми виокремити такі види впевненості в собі в юнацькому віці: гармонійний (впевнений у собі) і дисгармонійний (надмірно впевнений); розбалансовано впевнений та невпевнений.

Оскільки проблема вивчення впевненості у собі потребує цілісного аналізу всіх її компонентів, ми обґрунтували та застосували програму експериментального дослідження, яка передбачала використання блоку діагностичних методик: «Бланковий тест – упевненість» О. Крупнова; тест мотивації досягнення успіху та уникнення невдач А. Реана; експрес-діагностика схильності до немотивованої тривожності В. Бойка, методика самооцінки Дембо-Рубінштейна в модифікації Г. Прихожан; тест Ланже-Якубовскі «Responsible Assertive Behavior»; тест В. Ромека «Упевненість у собі», а також складені нами анкети для самооцінки та експертної оцінки особливостей упевненості у собі в юнацькому віці. Для обробки результатів було застосовано статистичні методи з використанням пакету «Statistica for Windows 20.02»: кореляційний (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена); t-критерій Стюдента. При узагальненні результатів констатувального етапу дослідження з використанням типологічних параметрів інтенсивності, повноти, сталості, нами було виділено гармонійні та дисгармонійні профілі особистості у юнацькому віці.

Для особистості з гармонійним видом (високим рівнем впевненості) є характерним збалансований розвиток когнітивного, емоційно-оцінювального, мотиваційно-цільового та поведінкового компоненту, який стабільно проявляється в різних сферах життя, та характеризується середньо-високими показниками інтенсивності, повноти та сталості за усіма структурними компонентами впевненості в собі.

Дисгармонійний профіль (надмірний, середній, низький рівні впевненості) поділяється на види: самовпевнений, невпевнений та розбалансований.

До самовпевненого виду відноситься особистість, для якої притаманні дуже високі показники інтенсивності, сталості та повноти всіх структурних компонентів впевненості в собі, що проявляється через неадекватно завищену самооцінку, зверхність, перебільшення власних можливостей, агресію.

Розбалансований вид пов'язаний з нерівномірно розвиненими показниками інтенсивності, сталості та повноти структурних компонентів впевненості в собі (на середньо-високому рівні знаходиться лише один, два або три компоненти). Він поділяється на підвиди:

- демонстративний (середньо-низькі показники впевненості за усіма структурними компонентами, окрім поведінкового та експертної оцінки). Особистість з демонстративним видом лише демонструє впевненість оточуючим, а насправді почуває себе невпевнено, що виражається у високому рівні тривожності, мотивації до уникнення невдач;
- мотиваційний (середньо-високі показники лише за мотиваційно-цільовим компонентом). Для досліджуваних, що відносяться до даного виду, характерна внутрішня потреба у впевненості, мотивація до успіху, розвинені суспільно значущі цілі та соціоцентричність;
- емоційний (середньо-високі показники лише за емоційно-оцінювальним компонентом) характеризується високим рівнем самооцінки, стійкістю, домінуванням операційних труднощів над особистісними, низьким рівнем тривожності;
- пізнавальний (середньо-високі показники лише за когнітивним компонентом). Вищевказаний вид характеризується правильним та осмисленим розумінням сутності впевненості в собі, вмінням розпізнавати впевнену поведінку, але через слабку розвиненість решти компонентів не в змозі в повній мірі проявити власну впевненість;
- когнітивно-мотиваційний (розвинений когнітивний і мотиваційний компонент при недостатньо розвиненому емоційно-оцінювальному та поведінковому компонентах) характеризується осмисленим розумінням впевненості в собі та володіє здатністю правильно розрізняти впевнену, невпевнену та агресивну поведінку, високою мотивацією до успіху, суспільно значущими цілями та соціоцентричністю;

- когнітивно-емоційний (сформовані когнітивний і емоційно-оцінювальний, недостатньо сформовані мотиваційно-цільовий і поведінковий компоненти). Даному виду притаманні осмислене розуміння впевненості в собі, вміння розрізняти впевнену, невпевнену та агресивну поведінку, низький рівень тривожності та адекватний рівень самооцінки;
- когнітивно-поведінковий (сформовані когнітивний та поведінковий компоненти, недостатньо розвинені емоційно-оцінювальні та мотиваційно-цільові складові). Особистість, що відноситься до даного виду, правильно розуміє поняття «впевненість у собі», має високий рівень соціальної сміливості та може вміло реалізовувати власні знання у нових соціальних контактах;
- мотиваційно-емоційний (сформований емоційно-оцінювальний та мотиваційно-цільовий компоненти при недостатньо розвинених когнітивному та поведінковому) характеризується високим рівнем мотивації до успіху, низьким рівнем тривожності, високою самооцінкою, проте не завжди може правильно розуміти поняття «впевненість у собі»;
- мотиваційно-поведінковий (сформований мотиваційно-цільовий і поведінковий компоненти при недостатньо розвинених когнітивному та емоційно-оцінювальному). Цей вид має високу мотивацію до успіху, розвинену енергійність та інтернальність, ініціативу в соціальних контактах та соціальну сміливість;
- емоційно-поведінковий вид (сформований емоційно-оцінювальний і поведінковий компоненти при недостатньо розвинених когнітивному та мотиваційно-цільовому) виявляється у адекватній самооцінці, розвиненій стійкості, домінуванні операційних труднощів на особистісними, розвиненими навичками впевненої поведінки;
- інтуїтивний (розвинені усі компоненти, крім когнітивного) даний вид характеризується низьким рівнем розпізнавання та розуміння поняття «впевненість у собі», проте завдяки середньо-високому рівню розвитку інших компонентів особистість у різних галузях життя неусвідомлено поводить себе впевнено;
- немотивований (розвинені усі компоненти, крім мотиваційно-цільового). Даний вид поєднує у собі осмислене

розуміння впевненості, відсутність високої тривожності, адекватну самооцінку, розвинені навички впевненої поведінки, проте для нього характерне домінування особистісно-значущих цілей над суспільно значущими, егоцентричність, низький рівень мотивації до успіху;

- емоційно-нестійкий (добре розвинені усі компоненти, за винятком емоційно-оцінювального). Цьому виду властиве вірне, осмислене розуміння впевненості в собі, мотивація до успіху, соціоцентричність, домінування суспільно значущих цілей, соціальна сміливість та ініціатива в соціальних контактах, енергійність та інтернальність, проте людина характеризується підвищеним рівнем тривожності, низькою самооцінкою, астеничністю, домінуванням особистісних труднощів над операційними;
- прихований (добре розвинені усі компоненти, за винятком поведінкового). Цей вид поєднує у собі високий рівень осмисленого розуміння впевненості в собі, низький рівень тривожності, та високу необхідність у власній впевненості, соціоцентричність та суспільно значущі цілі, проте людина не проявляє впевненість у собі або не володіє достатнім поведінковим репертуаром, соціальною сміливістю та ініціативою в соціальних контактах.

Невпевнений вид характеризується низькими показниками інтенсивності, сталості та повноти розвитку всіх структурних компонентів впевненості в собі, що виражається у постійних сумнівах, зневірені у власних силах, сильній орієнтації на інших людей та пошуку в них підтримки, схильності до безпідставної тривожності, спрямованості на уникнення невдач; не достатньо розвинених навичках впевненої поведінки та не усвідомленні їх важливості у житті людини. Він поділяється на:

- невпевнений (характеризується низькими показниками усіх структурних компонентів за винятком, в окремих випадках, когнітивного).

У результаті констатувального діагностичного дослідження нами було виявлено переважаючого середнього рівня впевненості у собі в юнацькому віці. Було виявлено самовпевнених досліджуваних – 8,02% і 3,88%; невпевнених – 6,95% і 7,76% респондентів (відповідно у першій і другій експериментальній групі).

Середній рівень впевненості в собі за результатами діагностування було виявлено у 73,09% досліджуваних старшокласників і у 77,2% студентів, серед якого у першій експериментальній групі найпоширенішим є емоційний, мотиваційно-емоційний, інтуїтивний види, у другій експериментальній групі – емоційно-поведінковий, інтуїтивний, пізнавальний, емоційний види. У хлопців більше представлені емоційно-поведінковий, невпевнений та прихований види впевненості в собі, у дівчат – емоційний, мотиваційно-емоційний, емоційно-поведінковий, пізнавальний, демонстративний, емоційно-нестійкий та інтуїтивний.

Високий рівень впевненості було виявлено у 11,76% досліджуваних раннього юнацького віку і 11,16% респондентів власне юнацького віку. При цьому високий рівень впевненості в собі виявлено в 17,53% досліджуваних хлопців і у 7,95% – в дівчат, проте з-поміж досліджуваних хлопців виявлено значно більше невпевнених (12,99%), ніж дівчат (4,18%).

У юнацькому віці, в цілому, досить розвинена емоційно-оцінювальна складова впевненості в собі, що, безперечно, засвідчує про переважаючу високої самооцінки, стійкості (що виражається у позитивних емоціях, які супроводжують впевнені дії та вчинки), домінування операційних труднощів над особистісними, невелику схильність до тривожності.

Аналіз результатів проведеного психологічного діагностування дозволив виділити специфіку розвитку структурних компонентів впевненості у собі в юнацькому віці. Емоційно-оцінювальний компонент засвідчує, що впевненість у собі в юнацькому віці характеризується переважаючою стійкістю (що засвідчує загальну тенденцію до домінування позитивних емоцій, пов'язаних із власною впевненістю у собі) та високої самооцінки.

Мотиваційно-цільовий компонент в юнацькому віці виявляються в переважаючій мотивації успіху, готовності приймати на себе відповідальність і прагненні до досягнень, ініціативності, цілеспрямованості, а також домінуванні особистісно значимих цілей над суспільно. Впевнена поведінка молоді також спонукається почуттям обов'язку, наміром краще освоїти певну справу, бажанням заслужити

схвалення від інших людей, тобто характеризується домінуванням соціоцентричності.

Поведінковий компонент упевненості в собі в юнацькому віці характеризується розвиненою ініціативою у соціальних контактах, соціальною сміливістю; екстернальністю та енергійністю.

Результати констатувального етапу дослідження з використанням типологічних параметрів інтенсивності, повноти, сталості, нами було виділено гармонійні та дисгармонійні профілі розвитку впевненості в собі у юнацькому віці. Особистості з гармонійним профілем впевненості характеризуються збалансованим розвитком когнітивного, емоційно-оцінювального, мотиваційно-цільового та поведінкового компоненту, який стабільно проявляється в різних сферах життя. Дисгармонійний профіль поділяється на підвиди: самовпевнений, невпевнений та розбалансований. Підчас констатувального експерименту було виявлено переважаючі дисгармонійного профілю впевненості у собі в юнацькому віці, серед якого найпоширенішим виявився

розбалансований вид. Отримані результати діагностування дозволили нам виявити юнаків і дівчат з недостатнім, середнім та надмірним рівнем розвитку впевненості в собі, які потребують подальшої індивідуальної та групової корекційно-розвивальної роботи.

Список використаних джерел

1. Вайнер И. В. Индивидуальные различия в проявлении субъективной уверенности и особенностях решения психофизической задачи // Проблемы дифференциальной психофизики / [под ред. К. В. Бардина]. – М., 1991. – С. 71–92.
2. Высоцкий А. И. К развитию настойчивости у подростков / А. И. Высоцкий // Проблемы психологии воли : материалы IV научн. конференции. – Рязань, 1974. – С. 100–102.
3. Кудинов С. И., Русакова Н. Г. Психологический анализ типологических проявлений организованности личности // Вестник РУДН. – 2007. – № 2. – С. 24–32. – Серия: Психология и педагогика.
4. Мішечкіна М. Є. Онтогенетичний вимір упевненості в собі як соціально значущої якості / М. Є. Мішечкіна // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. : Мартинюк М. Т.]. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Ч. 4. – С. 185–193.
5. Ромек В. Г. Понятие уверенности в себе в современной социальной психологии / В. Г. Ромек // Психологический вестник РГУ, 1996. – Выпуск 1 (Ч. 2). – С. 132–146.

SERGEY MELNICHUK

Kropivnitsky

SOCIO-PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF BECOMING SELF-CONFIDENCE IN THE CONDITIONS OF STUDYING AT A HIGH SCHOOL

The article deals with theoretical analysis of the problem of self-confidence in the youth, the conditions of its formation are illuminated, the peculiarities of psychological support of development and correction of self-confidence are analyzed. One of the topical issues of our time is the question of self-confidence in youth, which plays an important role in human activity as a subject of social interaction.

Key words: self-confidence, types of self-confidence, structure of confidence, confidence building, higher school.

СЕРГЕЙ МЕЛЬНИЧУК

г. Кропивницький

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ УВЕРЕННОСТИ В СЕБЕ В УСЛОВИЯХ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

В статье осуществлен теоретический анализ проблемы уверенности в себе в юношеском возрасте, освещены условия ее формирования, проанализированы особенности психологического сопровождения развития и коррекции уверенности в себе. Одной из актуальных проблем современности является вопрос развития уверенности в себе в юношеском возрасте, которая играет важную роль в деятельности человека как субъекта социального взаимодействия.

Ключевые слова: уверенность в себе, виды уверенности в себе, структура уверенности, становление уверенности, высшая школа.

Стаття надійшла до редколегії 08.11.2018